

Verkondiging

Gemeente in de Heer Jezus Christus,

Het lijkt wel of hij zich er een beetje voor schaamt. In de Oosterkapel van Haarlem houdt de theoloog K.H. Miskotte bijbellezingen over het boek Ruth. We hebben het over de periode van oktober 1937 tot en met januari 1938. Het zal zijn gehoor van destijds vergaan zijn zoals het nog altijd ook ons vergaat als tenminste je hart niet geheel en al van steen is. Zodra je hoort van een tijd en een land lang lang geleden en hier heel ver vandaan en dat er eens een man en een vrouw was. Dan gaat eigenlijk al de duim in de mond en droom je weg. Maar mag dat wel in precies deze tijd van leven? Miskotte stond bekend als een theoloog die nauwlettend luisterde naar de hartslag van de tijd. Hij was zeker voor die tijd bijzonder goed geïnformeerd. Maar misschien nog wel meer vertrouwde hij op een soort intuïtie. Zo kon hij, als hartstochtelijk voetballiefhebber, al in het begin van de jaren dertig, luisterend naar een radioverslag tussen een wedstrijd tussen Nederland en Italië, in zijn dagboek opmerken dat hij in het Italiaanse spel iets angstaanjagends had waargenomen wat hij associeerde met het fascisme. Toen hij in Haarlem deze bijbellezingen organiseerde, was het buiten Nederland al zover. En misschien, zo schrijft hij in zijn voorwoord, kunnen wij dit boekje over het gewone leven nu pas echt op waarde schatten, nu wij in een buitengewoon gewelddadige tijd leven. 'Er zijn inderdaad tijden', zo schrijft hij, 'waarin de herinnering aan het gewone leven, louter weldaad wordt, stilte na den storm, rust bij den haard terwijl de ruiten rinkelen van het kanongebulder over de grenzen.' We slaan wel vaker het boekje

Ruth op. En ik heb dat voorwoord van Miskotte ook wel vaker gelezen. Maar zelden vond ik het zo actueel. Natuurlijk. Ik weet dat de koudbloedige moralist mij voorhoudt dat elke oorlog erg is en dat die altijd overal op de wereld wel ergens woedt. Maar ik merk toch dat de oorlog in Oekraïne, een oorlog in Europa, niet zo heel ver buiten onze landsgrenzen mij in het bijzonder aangrijpt. Met mensen die zijn zoals wij. Met fietsen die ik herken en hun roodgelakte nagels.

Maar ik merk ook iets anders. Ik merk, tot mijn schrik, dat het went. Dat de oorlog went. In de eerste dagen voelde ik mij lamgeslagen. Angstig ook. Dacht ergens ver weg dat wij ons misschien wel in eenzelfde vorm van naïviteit bevonden als waarmee inderdaad de Tweede Wereldoorlog begon en dat wij ons misschien wel aan de vooravond van een Derde bevonden. Dat geloof ik eigenlijk niet meer. Wij vangen berichten op dat deze oorlog nog wel jaren kan voortduren. Langzaam maar zeker verdwijnt het nieuws erover van de voorpagina's. Een zekere desinteresse overvalt me bij het zoveelste gesprek over aan de tafels van de talkshows zoals het me ook overkwam bij het eindeloze gesprek over corona. De verschrikkelikheden van de oorlog maken weer plaats voor andere dingen. De dingen van de dag. Met graagte en inderdaad misschien wel als een vorm van escapisme, dienen zich weer andere dingen aan. Hoe staat het inmiddels met Johan Derksen? Feyenoord staat voor 't eerst sinds lange tijd weer eens in een finale en dat vinden zelfs wij Amsterdammers goed nieuws. Temidden van allerlei grote en schokkende gebeurtenissen, herneemt zich het gewone en alledaagse leven. Zo gaat het er zelfs in Oekraïne aan toe waar de boer zorgelijk naar zijn land kijkt en waarover ik las dat men lang niet altijd meer naar de schuilkelder gaat bij het luchtalarm en men zelfs aan het artillerievuur hoort wanneer het echt gevaarlijk wordt. Ondertussen doe je

boodschappen, word je verliefd en hoop je dat je een veelbelovend appje terugkrijgt of ga je langs bij de buurvrouw of zij het nog een beetje redt. Precies voor deze gewone tijd tussen alle andere tijden door, bestaat een boek als Ruth.

Het boek Ruth behoort tot de derde afdeling van de Tenach. Het behoort tot de geschriften. Daar is van alles over te zeggen maar dan toch vooral dit. Is er in de tora een directe communicatie met God, in de profetenboeken zijn er tenminste nog profeten die de stem van God vertolken. Maar in die derde afdeling van de Tenach, in de geschriften, ontbreekt God zowel in directe als indirecte zin. God is eigenlijk niet zo onmiddellijk voorhanden. Er is maar weinig ervaring van God. En dat laatste wordt nog versterkt door het feit dat de auteur van het boek Ruth dit boek plaatst in de tijd van de Richteren. Een boek dat eindigt - zoals sommigen van u misschien wel weten - met die ominieuze zin dat 'gezichten van God schaars waren in die dagen en dat een ieder deed wat goed was in eigen ogen'. Het boek Ruth speelt zich dus af in een samenleving op drift. Een samenleving waarin wij eigenlijk niet zo goed weten waar wij naartoe moeten en waarin de grote, overkoepelende visies, de visioenen ontbreken. Wij managen het een beetje maar dat is het dan ook wel. En God, ach God, in de dialogen die wij in het boek Ruth horen, klinkt zijn naam dan nog wel. Maar meer als een soort stoplap. Vrijwel inwisselbaar met het lot dat ons treft. Noömi kan vrijelijk klagen dat God of de Almachtige - die woorden wisselt zij naadloos met elkaar uit - haar van alles heeft aangedaan, ze heeft ook weinig behoefte om uit te zoeken hoe of wat. In dit boek Ruth gebeurt van alles maar het is toch vooral het boek der kleine dingen. Hoe mensen maar wat aan doen maar wat aan rotzooien zonder dat daar nu precies grote lijnen of een breder verband in aan te brengen is. Ze leven, ze werken, ze

wonen, ze sterven. Ze proberen het beste ervan te maken. Maar ze zijn toch eerst en vooral aan zichzelf overgeleverd. Gezichten van God zijn schaars.

Ik herken dat. Ik denk inderdaad dat wij primair zo leven. Ik leef niet met een duidelijke leiding van God in mijn leven. Ik hoor hem niet zo direct spreken en profeten in zijn naam tref ik ook al niet dagelijks aan. Ik doe maar wat. Dat brengt mij dichtbij een man als Elimelech die weliswaar een vrome naam draagt - mijn God is koning - maar het toch maar eens in het buitenland gaat proberen als er in Bethlehem - het broodhuis nota bene - geen brood meer is.

Ik zal hem dat niet euvel duiden. Zo leef ik ook. Een beetje van de hand op de tand. Zonder duidelijk plan. Je probeert eens wat. Soms heb je geluk. Soms heb je pech. Je verhuist en hoop er het beste van. Je hoopt dat ziekte een beetje van je wegblijft. Dat je hier en daar wat geluk mag smaken. Maar dat is toch wel wat het is. En bovenal is duidelijk, hoe kwetsbaar ons menselijk bestaan is. Hoe snel je uit het lood kunt raken. Er hoeft maar dát te gebeuren en alles is anders.

Elimelech en zijn vrouw Noömi zijn pechvogels. Zij zijn onder een slecht gesternte geboren, al lijkt Noömi dat in een fatale vergissing te houden voor God. Eerlijk gezegd hadden wij dat al een klein beetje kunnen weten omdat hun zonen getooid zijn met omineuze namen: Machlon en Kiljon, dat zoiets betekent als 'de zwakke' en de 'rampzalige'. Zij zijn gedoemd niet lang te bestaan en te sterven zoals eerder al Elimelech het leven liet. Een klein familiedrama dus. Maar toch ook niet wezenlijk anders dan al die andere kleine familiedrama's of vormen van eenzaamheid die zich laten vermoeden achter al die andere en talloze

ramen van onze eigenlijk veel te grote stad. Dat alles wat geen nieuws wil worden maar wat temidden van heel dat grote wereldgebeuren, jouw leven beheerst. Jouw man waarvan je veel te vroeg afscheid hebt moeten nemen en hoe moet dat nou met de kinderen? Je partner in wie je eigenlijk niets meer herkent van wie zij vroeger voor je was. Hoe je iemand zomaar ineens vreselijk missen kan, terwijl je dacht dat je er wel overheen was. Het boek Ruth is het boek van de kleine dingen. Het boek van de kleine, onooglijke, onbetekenende gebeurtenissen tussen mensen die eigenlijk zo enorm wezenlijk zijn. Er misschien wel het meest toe doen van alles.

In een paar zinnen, niet onvergelijkbaar met het boek Job, is het drama getekend. En heel opvallend: hebben alle mannen de aftocht reeds geblazen. Zij doen er niet zo enorm toe in dit boek Ruth. Het verhaal tussen God en de mensen is toch eerst en vooral een vrouwenzaak, zo blijkt maar steeds weer. Waar het er nu om zal gaan, is of vrouwen elkaar trouw blijven. Solidair blijven in het onbekende. En blijken zal dat ook die route, die beslissing niet zo eenduidig voor hen ligt. Eén vrouw zal dat doen. Een andere vrouw niet.

Van geen van de vrouwen, zomin van Noömi, Orpa en Ruth, zijn de motieven meteen duidelijk. Eigenlijk past dat ook heel goed bij een boek als dit. Noomi weet vooral dat er weer brood is in Betlehem. En natuurlijk maakt ze heel helder dat zij haar schoondochters geen toekomst heeft te bieden. Maar ook dat lijkt niet helemaal vrij van eigenbelang. Voorziet zij extra complicaties, nu zij met hangende pootjes toch weer terug moet naar Betlehem waar haar dorpsgenoten de hongersnood hebben doorstaan en zij nu terugkeert met heidense vrouwen? Helemaal duidelijk wordt het niet zoals het ook nogal pijnlijk is dat zij zich Mara laat

noemen, de bittere, die vol heenging maar leeg terugkeert naar Betlehem terwijl nota bene Ruth naast haar staat die alles heeft verlaten om bij haar te blijven. Wat Orpa doet, is eveneens min of meer in haar naam gegeven. Dat betekent iets als nekje en dat zal zij haar schoonmoeder toekeren. Geen spoor van verwijt valt haar in dit boek ten deel. Ook dit is een beslissing die mensen nemen als er geen groter verhaal, geen ruimer inzicht in het samenleven meer is. Dan kies je ook eieren voor je geld. Dan ben je ook gewoonweg verstandig en weeg je belangen tegenover elkaar af.

Maar ook wat Ruth doet, is niet meteen helder, al zal het achteraf een beslissing van belang zijn. Die beroemde en ontroerende zinnen die zij uitspreekt, over het gaan waar Noomi gaat, haar volk dat ook het hare zal zijn en haar God nu ook de hare. Dat betekent niet meteen dat zij nu bekeerd is. Dat zij haar oude goden en haar oude land achter zich heeft gelaten. Het betekent ook zeker niet dat zij nu de hoogte en de diepte, de reikwijdte en die hoogst specifieke betekenis van de God van Israël heeft geraden en doorgrond. Het betekent eerst en vooral dat zij trouw en loyaal wil blijven aan Noomi, met inbegrip van al haar nukken en grilligheid. Volgens mij begint het daarmee. Met die hoogst eigen, kleine en misschien niet eens helemaal voor jezelf heldere beslissingen en daden. Wat Ruth doet, zo zal het boek bewijzen, zal uiteindelijk van wereldhistorische waarde zijn. Dus misschien begint het wel daarmee. Ontstaat het daar. Het gewone, eenvoudige en lang niet altijd heldere leven als verzet tegenover het buitengewone geweld. Zou ooit - om maar dichtbij onze eigen gemeente te blijven - een directeur van een kweekschool precies geweten hebben wat hij deed toen hij zich tegen de bezetter keerde. Ik denk en ik weet van niet. Maar het begint daar wel. En zo moesten wij ons maar niet schamen als wij ons, uitgerekend in

deze tijden, zetten aan een idyllisch en zomers verhaal. Het zou wel eens de kiem kunnen bevatten waartegen de Boze geen verweer heeft.

Amen.